

Türkiye’deki Nogay Türkleri ve Kültürleri Üzerine Bir İnceleme

Nurefşan ÇETİNTAŞ¹

Öz

Nogaylar günümüzde farklı coğrafyalarda varlığını devam ettiren Kıpçak Türkleridir. Nogay adı ilk Altın Orda Devleti’nde karşımıza çıkıp daha sonrasında bir boy adı olarak varlığını günümüze kadar getirmiştir. Nogayların tarihine dair bilgileri mensubu oldukları ya da savaş, yağma, ticaret ve benzeri durumlar ile temasta buldukları devletlerin tarihinden öğrenmekteyiz. Bilgilerin dolaylı olarak elde edilmesinin başlıca nedeni ise Nogayların bozkır tarzı göçer hayat yaşamış olmalarıdır. Elde edilen bu bilgiler doğrultusunda Deşt-i Kıpçak bölgesinde bozkır tipi göçer hayat yaşadıkları ve siyasi olaylar neticesinde dağıldıkları, bir kısmının da Türkiye’ye göç ettiği bilinmektedir. Bu makalede ise Türkiye’ye göç eden ve burada uzun yıllardır yaşayan Nogay Türklerinin tarihine ve kültürlerine yer verilmiştir. Kültürleri hakkındaki bilgiler ise Eskişehir-Ankara illerindeki Nogay Türkleri ile yapılan sözlü tarih araştırmasıyla tespit edilip, bir bütün şeklinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nogay, Nogay Türkleri, Tatar, Göç, Kültür

A Research on Nogai Turks and Their Cultures in Turkey

Abstract

The Nogai people, who are Kipchak Turks, are still present in various parts of the world today. The name “Nogai” initially emerged during the Golden Horde era and has since been used as a clan name. Due to their nomadic lifestyle in the steppe regions, learning about the history of the Nogai people requires examining the histories of the states they interacted with, including warfare, plunder, trade, and other similar circumstances. It is known that the Nogai people lived a steppe-type nomadic life in the Deşt-i Kıpçak region before dispersing following significant political events, with some groups eventually migrating to Turkey. In this article, we explore the history and culture of the Nogai Turks who migrated to Turkey and lived there for many years. By conducting oral history research with the Nogai Turks in the provinces of Eskişehir and Ankara, we aim to provide a comprehensive overview of their culture.

Key Words: Nogai, Nogai Turks, Tatar, Migration, Culture

Atıf İçin / Please Cite As:

Çetintaş, N. (2022). Türkiye’deki Nogay Türkleri ve kültürleri üzerine bir inceleme. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 3(1), 31-41.

Geliş Tarihi / Received Date: 10.03.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.04.2022

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans. nurefsan.cetintas@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Nogay adının kelime anlamı “köpek” olarak Moğolca'da karşımıza çıkar. Ancak bu anlam İslamiyet öncesi bozkır toplumunda hakaret anlamı barındırmamaktadır. Kurda olan bakış açısı ile benzer bir algının olduğu ve kişi adı olarak kullanıldığı görülmektedir. M. Alpargu Nogayların totemi olarak köpekle bağlantısı üzerinden ilerlerken² D. Ergönerç Akbaba ise köpek anlamı yerine “kurt” olması gerektiğini belirtmiştir.³ Farklı yaklaşımlar olsa da burada kelime anlamından çok boy adı seçiminde asıl verilmek istenen “mananın” önemli olduğunu düşünmek mümkündür.

Nogay adının kelime anlamı kadar bir boy adı olarak nereden geldiği de tartışmalı konulardandır. Nogay'ın Cengiz Han'ın büyük torunu, Berke Han'ın yeğeni olduğu yönündeki yaklaşımların yanında Altın Orda devletinin ileri gelen komutanlarından olduğu ve “kutsal soy” algısından dolayı başa geçmeyen başarılı bir tümen beyi, başkomutan olarak da tanımlanmaktadır.⁴ Böylece Cuci neslinden gelen Nogay'ın askerî başarısı yüksek bir kişi olduğu ve Altın Orda Devletinin iç karışıklık yaşadığı bir dönemde siyasi alanda da başarı sağlayıp devlet içinde nüfuzunu arttırıp, babası han olmadığından kendisinin de “emir” unvanını kullandığı bilinmektedir. 1299'daki ölümünün ardından ona tabi olan il ve boylar, Aşağı İdil-Yayık ve Cim Nehirlerindeki Mangıtlar, onun adıyla anılmaya başlanmıştır.⁵ Bozkır boy sisteminde güçlü olanın hâkimiyeti elinde bulundurması gereğince zaman içinde Nogay adının üst boy adı hâline geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Nogayların farklı kaynaklarda Mangıt ya da başka adlarla zikredilmesini de açıklamaktadır.

Nogayların Tatar adıyla anılması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Tatar adı genel bir ad olmakla birlikte Tatarların kendi içinde Kırım Tatarı, Kazan Tatarı, Nogay Tatarı vb. şekilde ayrılması etnik kökleri açısından farklı olduğunu göstermemektedir. Moğol hâkimiyetine giren birçok topluluğu birbirinden ayırmak için kullanılan bu ön terimler, buldukları ya da yaşadıkları bölgeye göre alınmış siyasi isimlerdir. Yani Moğol hâkimiyeti sonrasında meydana gelen karışıklıklar ya da karışma sonucunda Tatar ismi Orhun kitabelerinde geçen anlamdan farklı bir anlam kazanmış, oradaki anlamını açığa bırakmıştır.⁶

Bugünkü Tatar adı Avrupa ve Rusların Deşt-i Kıpçak Türkleri için kullandığı bir tabirdir. Moğollar batıya doğru ilerledikçe hoşlanmasalar da, Tatar adıyla anılmaya başlanmıştır. Moğol Hanlarının Deşt-i Kıpçak üzerinde hâkimiyet kurmasının ardından tabiiyet altındaki halklara, hanlardan dolayı Tatar adı verilmiş ve halk da Tatar adıyla anılmaya başlanmıştır. Zamanla bölgedeki Moğollar Türkleşmiş ve halkın adı Tatar olarak kalmıştır.⁷ Nitekim Tatar adının “barbar, vahşi” anlamıyla özleştigi bilinmekle beraber Moğol devletinin Tatar adıyla anılması Avrupa'da “Tartaros” (cehennem) tabirini çağrıştırmıştır. Moğol ilerlemesi ile birlikte yayılan söylentiler de Tatar adının “cehennem yaratıkları” olarak algılanmasına neden olmuştur. Tatar adının anlamı Rus Devleti'nin genişlemesiyle; Türk kökenli, Türk dillerini konuşan ve Müslüman olan topluluklar için etnik bir kimlik hâlini almıştır.⁸ Tatar adının daha sonraları Kazan-Kırım-Nogay vd. topluluklar için kullanımı Türklük çatısı altında bakıldığında parçalı bir kimlik algısına yol açma ihtimali söz konusudur. Bunun önüne geçmek içinse Tatar adının yerine, Türk anlamına dikkat çekerek, Türk adının kullanılmasının daha yerinde olacağı söylenebilir.

² Derya Derin Paşaoğlu, “Nogaylar, Nogay Göçleri ve Türkiye'deki İskânları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, ss. 7.

³ Dilek Ergönerç Akbaba, “Nogay Adı ve Nogayların Kökeni Üzerine”, TDD, 2013, ss. 240.

⁴ D. D. Paşaoğlu, “Nogaylar, Nogay ...” ss. 7-8.

⁵ A. Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri*, Ankara, TTK, 1972, ss. 129.

⁶ Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun, İstanbul, 1981, ss. 65-66.

⁷ Alper Alp, *Kazan Tatarları Arasında Milliyetçilik Akımı*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, ss.100.

⁸ Liaisan Şahin, “Kazan Tatarlarının Etnik Kökeni Meselesi: Sovyet Tarih Yazıcılığının Etkilerine Dair Bir Değerlendirme”, *Sovyet Tarih Yazımı ve Kazakistan Tarihinin Meseleleri*, İstanbul, 2016, ss. 191.

Nogay Türklerinin Tarihi

Kıpçak koluna bağlı Nogay Türkleri Karadeniz'in kuzey kısımlarında, Deşt-i Kıpçak olarak bilinen coğrafyada karşımıza çıkmaktadır.⁹ Nogayları; farklı boyların bir araya getirdiği Kıpçak Türklerinin ve Kıpçaklaşmış unsurların oluşturduğu bilinmektedir. Nogayların etnik olarak Özbek, Kazak ve Başkurtlarla boy ilişkisi vardır ve aynı kökten gelmektedir. Böylece Nogaylar, Deşt-i Kıpçak sahasında rahatlıkla gezebilmiş ve o coğrafyaya yayılmıştır, bölgede kurulan devletlerin temeli olan halkı oluşturmuştur.¹⁰

Altın Orda Devleti'nde ve onun bakiyesi devletlerde Nogaylar önemli bir boy olarak karşımıza çıkmaktadır. Altın Orda içerisinde ve onun bakiyesi hanlıkların hâkimiyet sahalarında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Deşt-i Kıpçak sahasında, Yayık ve İdil Nehri civarlarında atlı-göçebe hayatı yaşamışlar, tarımla neredeyse hiç uğraşmamışlardır. Genellikle at eti, süt ve süt ürünleriyle beslenmişlerdir. Boy-oba anlayışını devam ettirmişlerdir.¹¹ Yayık ve Cim Nehirleri arasındaki sahadan Sırderya'ya kadar uzanan bozkır sahasında yaşayan Nogay Türkleri, Altın Orda Devleti'nin sol kolunu oluşturmuşlardır. Nogayların devlet içinde ileri gelen yedi boyuna "Yedisán" adı verilmiştir. Yedisán boylarından dördü Kırım tarafına göç etmiş ve Kırım Hanlığı'nın zeminini meydana getirmiştir. Diğer üçü aynı coğrafi saha içerisinde kurulan hanlıklarla tabii şekilde yaşamışlardır. O coğrafyanın halk unsuru olmaya devam etmişlerdir.¹²

Kırım Hanlığı'nı oluşturan boylardan geriye İdil'in doğusunda kalan Nogay boyları, kendi arasında ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımın nedeni izledikleri Rus politikasından kaynaklanmaktadır. Bir grup Nogay beyi Ruslarla iyi geçinmenin yararlarına olacağını düşünürken diğer grup ise tam zıddını düşünmektedir. İzlenilen Rus yanlısı politikanın neticesinde Rus etkisi bölgede hissedilir hâle gelmiş ve Rus karşıtı boylara baskı artmıştır. 1577-78'de İdil boyu ve Yayık Nehri arasında yaşanan kuraklık ve açlık buradaki Nogayları kötü yönde etkilemiştir. Bu kıtlığın da tesiriyle Rus karşıtı olan Nogay boyları, Kırım'a göç etmişlerdir. Kuban boyu ve Azak çevresine bu boylar, Devlet Gerey tarafından yerleştirilmiştir. Böylece Kırım tarafına göçenler Kiçi Nogay adını alırken sayıca çok olan İdil boyundakiler de Uluğ Nogay adını almıştır. Kiçi Nogay adını alan bu boylar Kırım Hanlığı içinde bozkır sahasında, hanlığın yıkılışına kadar varlığını devam ettirmiştir.¹³

Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından işgali sonrasında Rus ilerleyişi hızlanmış ve Nogaylar gibi bölgedeki diğer unsurları da yerlerinden etmiştir. 1603 yılında Rus Çarlığı'nın içinde bulunduğu karışıklık durumundan faydalanmak isteyen Nogay mirzaları 1605 sonrasında Rus kalelerine saldırmış ve bazı beyler bağımsızlık ilanında bulunmuştur. Ancak Osmanlı ve Kırım Hanlığı'ndan beklenen desteğin gelmemesi ve Kalmuk hareketleri ile Nogay gücü ortadan kalkmıştır. Böylece Nogaylar tekrar İdil'in iki tarafına bölünmüş, Kuban ve Kırım taraflarına göç etmişlerdir.¹⁴

18. yüzyıla gelindiğinde Yedisán, Camboyluk, Bucak ve Kuban Nogayları Kırım Hanlığı'na tabidir ve bu dönemde Osmanlı-Rusya arasındaki problem, Nogaylar üzerinden Kırım Hanlığı'na bağlı olarak ilerlemiştir. ¹⁵ Nogayların Rus hâkimiyetinde olan eski yurtlarına dönmek şartıyla Rus himayesi altına girmek istemesi, Nogay beylerinin Kırım Hanlığı ile Osmanlı'dan kopup Çarlık tarafına geçmesi ile sonuçlanmıştır. Ruslar tarafından vaat edilen sahaya yerleşseler de 1771 yılında Rus generalin Nogaylardan şüphe duymasının ardından katledilmişlerdir.¹⁶

1771 yılında Nogaylara yapılan kıyımdan sonra sağ kalanlar Kuban ve Kama boyuna gitmiş ve bir kısmı da Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Tuna boyunda olan Nogayların ise büyük çoğunluğunun Eskişehir ve çevresine yerleştiği bilinmektedir.¹⁷ Öte yandan ilk büyük göç ise 1853-

⁹ Dilek Ergönerç Akbaba, "Nogay Türkleri ve Nogay Türkçesi Üzerine", ÇÜTAM, Adana, 2018, S.1, ss. 17.

¹⁰ Mehmet Alparğu, "Nogaylar", TDVİA, İstanbul, 2007, C. 33. ss. 202.

¹¹ A. Nimet Kurat, a.g.e., ss. 281-285.

¹² Derya Derin Paşaoğlu, "Nogayların Hanlık veya Ulus Olma Sorunsalı", TAD, Ankara, 2016, C.35, S.60, ss. 281.

¹³ A.N. Kurat, a.g.e., s. 282.

¹⁴ A.N. Kurat, a.g.e., ss. 285.

¹⁵ M. Alparğu, a.g.m. ss. 203.

¹⁶ A.N. Kurat, a.g.e., ss. 286-287.

¹⁷ A.N. Kurat, a.g.e., ss. 289.

1856 yıllarındaki Kırım savaşı sonradır. Kafkaslarda Ruslara karşı direnişin öncüsü olan Şeyh Şamil'in¹⁸ 1859 yılında teslim olması, direnişini kırmış ve 16 bin kadar Nogay göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁹ Böylece 19. yüzyılda Kafkasya'da iyice güçlü hâle gelen Rus Çarlığı, Nogayları denetimin zor olması, verimli arazilerin ele geçirilmesi Rus hâkimiyetinin sağlamaştırılması gibi nedenlerden dolayı göçe teşvik etmiştir. Kuban ve Stavropol bölgesindeki Nogaylar Osmanlı topraklarına, Anadolu'ya, göç etmeye başlamıştır. Bu göçler Çukurova, Ankara, Konya, Kırşehir ve Sivas gibi bölgelere kitleler hâlinde başlayıp ufak ufak devam etmiştir.²⁰

Göç etmek zorunda kalan Nogaylar kış yüzünden çeşitli zorluklar çekmişlerdir. Bu durumu engellemek için Rusya ile anlaşılabilir tedbir alınmak istense de istenilen tedbirler alınmamış Ardahan, Kars taraflarına göçlerin önüne geçilememiştir. Göç devam ederken göç için kıyılarda gemi bekleyenlerden ise o seneki hava şartlarının kötü olması ve hastalıktan dolayı birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Bu durum göçün ne kadar zaruri olduğunun göstergesidir.²¹ Nogaylar Osmanlı topraklarına gelmek için yola çıkmış geçici süre Kırım'a yerleşmişlerdir. Kışı geçirdikten sonra Kırım'dan ayrılan Nogaylar Dobruca'ya göç etmiştir. Kırım'da yaşamaya devam eden Kırım Türkleri de durumdan etkilenerek bu göç dalgasına katılmıştır.²²

Kırım'ın Rus işgali sonrasında başlayan göçlerde Osmanlı topraklarına ilk yerleşme Karadeniz'in batısı, bugünkü Romanya sınırları içerisine olmuştur. Göçlerde Nogayların çoğunluğu belli başlı kasabalarda (Kara Murat, Bülbüller, Düğüncü) yaşamış diğer kısım ise, ağırlıklı nüfusu Kırım Tatarlarının oluşturduğu, Mecidiye kasabasında yaşamıştır. 1784-1850 yılları arasındaki göçlerde, Dobruca'ya ilk gelen Türkler (Kırmılı) Babadağ ve Köstence bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Kırım Savaşı'ndan sonra gelenler (Nogay ve Kırım Türkleri) ise Mecidiye kasabasını kurmuşlardır. Mecidiye kasabası Dobruca'da muhacirler için özel olarak kurulmuştur. Buraya Kırım ve Nogay Türkleri yerleşmiştir. Kırım Savaşı'nın ardından ilk göç dalgası ile bölgeye yerleşenler 93 Harbi'ne kadar (1877-1878) burada yaşamışlardır.²³

Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'ni kaybetmesi üzerine Balkanlardaki Türklerin çoğunluğu bugünkü Türkiye sınırlarına göç etmiştir. Osmanlı Devleti, hâkimiyetini devam ettirmek için Rumeli topraklarına iskân düşünse de bu konuda da başarılı olamamıştır. Bağımsızlık almak isteyen Balkan devletleri ise bölgeyi Türklerden temizleme çabasına girmişlerdir. Neticede gücünü kaybeden Osmanlı Devleti bu çaba karşısında yetersiz kalmış ve Türkler (Nogaylar, Kırmılılar vd.) bugünkü Türkiye sınırlarına göç etmeye başlamıştır.²⁴

I. Dünya Savaşı sonrasında Romanya, topraklarını genişletme fırsatını bulmuş ve yeni toprak hâkimiyetini Osmanlı'nın Balkanlar'daki toprakları üzerinde sağlamıştır. Hâkimiyet altına aldığı topraklarda millî bir devlet inşa etmek istemiş ve demografik uygulamalara başlamıştır. Hâkimiyeti altına aldığı Dobruca bölgesindeki Türk nüfusunu eritmek için bölgeye Romen vatandaşların yerleşimini yapmıştır. Akabinde 1924 yılında "Toprak Kanunu" çıkartarak Dobruca'daki Türklerin sahip oldukları toprakların 1/3'ünü yeni yerleşen Romenlere verme zorunluluğu getirmiştir.²⁵ Bu kanun ve yaptırımlar bölgede geçimini çiftçilikle sağlayan Türk nüfus için ciddi ekonomik bunalım ve geçim sıkıntısını beraberinde getirmiştir. Geçimini sağlamakta zorlanan Türkler, anavatana göç

¹⁸ "1797-1871 yılları arasında yaşayan Şeyh Şamil, XIX. yüzyıl ilk yarısında Rusya'nın Kafkasları işgal ve istila hareketine karşı yaklaşık 30 yıl mücadele etmiş bir kişidir. Bunun sonucunda "Rus işgaline karşı direnişleriyle tanınan Dağıstanlı lider ve mücahit" olarak bilinmektedir". Mehmet Demiryürek, Şeyh Şamil ve Kafkasya, Edt. Mehmet Ali Bozkuş, Hakan Yazar, Kitabevi, İstanbul, 2017, ss. 27.

¹⁹ Derya Derin Paşaoğlu, "28957 No'lu İrade-İ Dahiliye'ye Göre Nogay Muhacirleri üzerine Değerlendirme", Kültür Evreni, Ankara, 2011, s. 34.

²⁰ M. Alpargu, a.g.m., ss. 203

²¹ Mehmet Demirtaş "Osmanlıya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları", Bilig, Ankara, 2011, S. 57, ss. 20.

²² D. Derin Paşaoğlu, 28957 No'lu..., ss. 34.

²³ D. Derin Paşaoğlu, Nogaylar, Nogay..., ss. 325-326.

²⁴ Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", Türkler, Ankara, 2002, C.13, ss. 20.

²⁵ Hikmet Öksüz, "İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)", Atatürk Dergisi, C. 3, S. 1, 2000, ss. 180.

etmekten başka çare bulamamışlardır. Böylelikle Anadolu üzerine Balkanlardan ikinci Nogay göçü gerçekleşmiş ve tekrar iskânları sağlanmıştır.

Tüm bu göçler mümkün olduğunca kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Göç edenlerin genellikle geldikleri bölgeler, yerleştirildikleri yerler, kendilerine verilen yevmiyeler, mensup oldukları kabile ve akrabaları kayıt altına alınmıştır. Kayıtlarda aile yapılarına değinilmiştir. Buna göre çekirdek aile yapısı hâkim olmakla birlikte ailelerdeki birey sayısının 3-4 kişi olduğu görülmektedir.²⁶

Anlaşıldığı üzere Nogayların bir kısmı Rus hâkimiyeti ile daralan bozkır sahasında ekonomik zorluklar yaşadıkları için eski Türklerin de yaptığı gibi göç etmeyi tercih etmiştir. Diğer Nogaylar ise buldukları coğrafyada kalarak Rus hâkimiyetine girse de tekrar özgürlüklerine ve kendi topraklarında istedikleri gibi tasarruf edebilecekleri günler için varlık mücadelesine girmişlerdir. Osmanlı topraklarına göç eden Nogaylar buldukları bölgelerde milli mücadeleye girerken diğer Nogay halklarının da “Rusya Türkleri Millî Mücadelesi” içinde yerini aldığını söylemek mümkündür.

Nitekim 1922’de Nogayların Kafkasya’da toplu olarak bulunduğu bölge SSCB sınırlarına dâhil edilmiştir. Bu dönemde Nogaylar ilk kurultayını gerçekleştirmiştir. Kurultayda Dağıstan bölgesinde yaşamayı tercih eden Nogaylara kısmi özerklik verileceği söylenmiş ancak bu gerçekleşmemiştir. Nogaylar için oluşturulan bölgeye Kızlar, Şelkov, Açikulak, Kayasulin’deki Nogaylar da dâhil edilmiştir. Daha sonraki süreçte Nogay Türkçesi üzerinde gelişmeler yaşansa da 1936’da Nogay lehçesi resmî dil olmaktan çıkarılmıştır. 1957 yılına gelindiğinde ise Nogay okulları ve gazeteleri kapatılmış sonradan gazeteye izin verilmiştir. Sovyetlerin dağılma sürecine gelindiğinde Nogaylar haklarını korumak adına 1989’da Nogay Halklarının Birlik Derneği Rusya Federasyonu içinde kurulmuştur.²⁷ 1989-1990 yıllarında Nogaylar yaptıkları kurultayda, kendileri ve Terek Kazaklarının bir federe statüsü alması kararlaştırılmış ancak Rus hükûmeti tarafından kabul edilmemiştir. 2012’de Terekli-Mektep’te yapılan bir diğer kurultayda Dağıstan, Çeçenistan ve Stavropol’daki Nogayları içine alan millî bir özerklik verilmesi talebi mektup olarak V. Putin’e sunulmuştur. Fakat bu talep de daha öncekiler gibi cevapsız kalmıştır.²⁸ Böylece Nogayların günümüze kadar gelen kültürel ve siyasi sıkıntılarının yanı sıra var olma mücadelelerinin de devam ettiği görülmektedir.

Günümüzde ise Nogaylar varlıklarını farklı coğrafyalarda, farklı devlet sınırları içerisinde devam ettirmektedirler. Önce Kırım’a, oradan da Türkiye’ye göç edenlerin yanı sıra Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti, Dağıstan, Çeçenistan ve Astrahan gibi bölgelerde ve Romanya, Macaristan, Bulgaristan, Litvanya, Kazakistan ve Kırgızistan’da gruplar hâlinde yaşamaktadırlar.²⁹ Rusya sınırları içinde ise 2010 nüfus sayımınca yaklaşık 103 bin Nogay Türkü yaşamaktadır. Nogayların Romanya’dan Türkiye’ye göç eden kısmı ise ülke içerisinde de farklı yerlere yerleştirilmiştir. Gruplar hâlinde yerleşen Nogaylar, kültürel özelliklerini muhafaza etmeyi bilmiş, dillerini sentezleyerek de olsa yaşatmışlardır.³⁰

Türkiye’deki Nogay Türklerinin Özellikleri ve Kültürleri

Nogay Türkleri Anadolu’ya yerleştikten sonra 100 yıl civarı kendi kültürlerini ve dillerini muhafaza etmişlerdir. Şehirleşmenin zamanla artması ile bu köyler de diğer köyler gibi şehirlere göç vermeye başlamıştır. Başta Eskişehir olmak üzere Ankara, İstanbul, İzmir gibi yerlere yerleşimler olmuştur. Kültürel miraslarını ve Kıpçak lehçesi olan dillerini korumak için gittikleri yerlerde dernekler kurmuşlardır.³¹ Kurulan dernekler günümüzde aktif olup ananelerin yaşatılmasına önem göstermektedir. Kutlanan özel günler diğer köylere de duyurularak

²⁶ D. Derin Paşaoğlu, “28957 No’lu...”, s. 35.

²⁷ M. Alpargu, a.g.m., ss.203.

²⁸ Ali Asker, “Nogay Halkı: Siyasal Bölünmüşlüğü Etnik Bütünlük Üzerindeki Tahribatı”, TDD, 2013, ss.249,250.

²⁹ M. Alpargu, a.g.m., ss. 203.

³⁰ D. Ergönenç Akbaba, “Nogay Türkleri...”, ss. 17.

³¹ Erdoğan Boz, “Eskişehir İli Alpu İlçesi Aktepe (Rıfkiye Köyü) Nogay Ağzı”, Uluslar Tatar Türkçesi Bilgi Şöleni, Eskişehir, 2010, ss. 127.

unutulmasının ve kaybolmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu gibi faaliyetler ile günümüz Nogayları ve ataları hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin tutmuş olduğu göçmen kayıtlarında göçmenlerin fiziksel özelliklerine kadar yer verilmesi sayesinde Nogay Türkleri hakkında birçok bilgi elde edilmiştir. Kayıtlara göre büyük kısmı orta boylu şeklinde yazılmıştır. Kayıtlarda bahsi geçen Nogay Türklerinin diğer özelliklerine göre sakallarında “kara, kumral, sarı, az ve köse sakal” ifadeleri kullanılmıştır.³² Kayıtlardaki bu özellikler günümüzde de hemen hemen devam etmektedir.

Nogay Türklerinde ayırt edici en belirgin özellik şüphesiz yüzleridir. “Bizim nüfus kaydımız yüzümüzde, cebimizde değil.”³³ sözü bunun en iyi anlatımıdır. Nogay Türklerinin yüz hatlarına bakıldığında yuvarlak ve geniş yüz, belirgin elmacık kemiği ve çekik ya da küçük göz yapısı görülmektedir. Bunun yanında seyrek kaş ve kirpik, küçük burun, ortalama 170-175 boy genel özellik olarak görülmektedir.³⁴ Türkiye'deki Nogay Türklerinin bu fiziksel özellikleri Orta Asya insanı tiplemesini karşılamaktadır. Anadolu'da yaşayan Türklere göre bu fiziksel özelliklerin muhafaza edilmesi Anadolu'ya sonradan gelmeleri ile bağlantılı olması muhtemeldir. Anadolu'da yaşayan Türklerin zaman içerisinde farklı topluluklarla temasta bulunması bu özelliklerin kaybolmasına ya da körelmesine neden olmuştur. Günümüzde Türkiye'deki Nogay Türklerine bakıldığında da bu tipteki kırılma ve ayırt edici olan bu özelliklerin yavaş yavaş kaybolduğu görülmektedir.

Nogayların bozkır tarzı göçer hayat biçimini uzun yıllar devam ettirmesi, Kırım Hanlığı'nda boy yaşantısının devam etmesi ve Kafkasya bölgesindeki Nogay Türklerinin Rusya içerisinde asimile olma endişeleri ile eski Türk geleneği de olan bozkır kültürünün mümkün olduğunca korunması ile kültürün devamlılığı sağlanmıştır. Anadolu'da yaşayan Türkler ile bu noktadaki ayırım kültürel bazı farkları beraberinde getirmiştir. Bu farklar; lehçe, yemek, düğün ve özel günler gibi kültürel alanlarda karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde Türkiye'de yaşayan Nogay Türkleri dillerini korumuşlarsa da yaşadıkları bölgede kullanılan dilden yani Türkiye Türkçeden etkilenmişlerdir. Zamanla dilde değişim yaşanmış Türkçe-Nogayca sentezi gerçekleştirilmiştir.³⁵ Dil Türkiye Türkçesinden etkilendiği için bazı değişimler olmuş ve yeni sessiz harfler kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar “k-p-s-t-ğ” olup Türkiye'de kullanılan ses biçiminde kullanılmıştır.³⁶ Böylece günümüz Kıpçak lehçesinden bir hayli değişmiş yerel bir lehçe şeklini almıştır. Ancak bu değişim bölgelere göre farklı derecelerde olmuş, Nogay Türklerinin yoğun olduğu ilçelerde aynı oranda lehçede yerleşme yaşanmadığı görülmüştür.

Türkiye'de yaşayan Nogay Türklerinin konuşmaları büyük ölçüde birbirine benzemektedir. Ancak şive farkı denilebilecek farklılıklar mevcuttur. Bu şive farklılıkları Kıpçak lehçesini bilen, anlayan ya da konuşan bir kişi için sorun oluşturmamış, rahatlıkla iletişim sağlandığı görülmüştür. Nogayların kullandığı dilde Kıpçak lehçesi uzun yıllar göçer yaşamış olmalarından dolayı daha çok korunmuştur. Bu durum Türkiye'deki yerliler ile olan iletişime engel olmadığı gözlemlenmiştir. Günümüzde ise Türkiye'deki Nogay Türklerinin aktif şekilde köyler ya da toplu etkinlikleri dışında kendi lehçelerini konuştukları söylemek mümkün değildir. Buna karşı lehçeleri sonraki nesillere sözlü edebiyat ürünü olan mani yani şınlama ile aktarılmaktadır.

Şınlama, bir tür mani ile atışma şekli olup, kafiyeli şekilde hazır cevap olma durumu olarak tanımlamak mümkündür. Nogay kültürünün önemli bir parçası olan şınlama sözlü edebiyat görevini görmektedir. Halkın yaşadığı aşk, sevgi, kınama, üzüntü, mutluluk, sitem gibi şeyleri

³² Derya Derin Paşaoğlu, “19. Yüzyıl Nogay Muhacirlerine Ait Nüfus Defterleri”, *History Studies*, Amasya, 2016, S.8, ss. 116.

³³ Kaynak Kişi 2, Erkek, 90 Yaş, İlk Okul Mezunu, Emekli Kasap, 21.08.2019, Eskişehir; Kaynak Kişi 12, Erkek, 68 Yaş, İlk Okul Mezunu, Şoför Emeklisi, 25.03.2023, Ankara.

³⁴ Kaynak Kişi 1, Kadın, 64 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 21.08.2019, Eskişehir; Kaynak Kişi 4, Erkek, 55 Yaş, Üniversite Mezunu, Emekli Veteriner, 30.08.2019, Eskişehir; Kaynak Kişi 11, Erkek, 37 Yaş, Üniversite Mezunu, Mühendis, 27.03.2023, Ankara.

³⁵ D. Ergönenç Akbaba, “Nogay Türkleri...”, ss. 23.

³⁶ E. Boz, a.g.m., ss. 135.

gelenekleriyle birlikte aktardıkları bir tür manidir. Yerine göre düğünlerde, toylarda, ya da günlük işlerde söylenmektedir.³⁷ Şınılamada günlük yaşantılara dair pek çok şeyi görmek mümkündür. Yaşantılarının her alanında, duygularının tercümesi ve yeri geldiğinde incitmeden uyarmanın, sitemin kafiyeli halidir.

Şınılamada kişileri günlük yaşamda etkileyen olaylar geçmektedir. Buna örnek olarak:

- “Vah koyum şeşmesi salkun suyun işmesi (Ah köyümün çeşmesi salkım sudan içmesi)
Okumak yazmak begaruv ah gurbetlik şekmesi”³⁸(Okur-yazarlık pekiyi ah gurbet çekmesi)

- “Torgay kuş cuva yasar töbege (Serçe kuşu yuva yapar tepeye)

Cavın cavgan balaların üstünge (Yağmur yağın yavruların üstüne)

Torgay kuş cılay da cılay”³⁹ (Serçe kuşu ağlar da ağlar)

Birbirini seven kız ve erkeğe örnek olarak:

- “Asıldım ayva tereğın incesine (Ayva ağacından incesinden sallandım)

Aşık oldum kızların gencesine”⁴⁰ (Kızların en gencine aşık oldum)

- “Kayda kaldın kıymaşıım nelerge daldın (Nerede kaldım sevdiğim nelere daldın)

Kasigetsiz başımı kaygıga saldın”⁴¹ (Dertsiz başımı kaygılara bıraktın)

Kızını gelin eden, oğlunu askere gönderen annelerin şınılaması olarak:

- “Keteceksin ketecek deryalar aşıp (Gideceksin gidecek denizler geçip)

Sen cılamay kim cılay cüregi taşıp”⁴² (Sen ağlama da kim ağlasın yüreği sığmayıp)

- “Oy anaylar anaylar da ak sakallı babaylar (Oy anneler de anneler ak sakallı babalar)

Balalar asker ketgende ü aylanıp cılaylar”⁴³ (Çocuklar askere gidince evde dolanarak ağlar)

Ramazan gibi özel gün ve durumlarda çocukların şınına örnek olarak:

- “Tur tur tur abay (Kalk, kalk, kalk abla)

Kunurandu kiy abay (Ayakkabını giy abla)

Ul tapganın ul bolsun (Oğlan doğurduğın oğlan olsun)

O da bizge ten bolsun”⁴⁴ (O da bize akran olsun)

Örneklerden de görüldüğü üzere şınılama Nogay Türklerinin hayatlarının bir parçası olmuştur. Dile getirmek istedikleri şeyleri bu şekilde anlatmışlar ve nesilden nesle aktarmışlardır. Bu sayede hem kültürel hem de dil özelliklerini korumuşlardır. Korunan bu lehçe günümüzde şınılama ile cıynlarda (eğlencelerde) ve köylerdeki etkinliklerde gün geçtikçe azalarak da olsa devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

Tepreş, Kırım ve Nogay Türklerinin baharın gelişini kutladıkları şenliktir. Birliğin sağlandığı, kültürün devam ettirildiği bir gelenektir. Tepreşe, tepreş duası ve milli marşların okunmasıyla başlanır ve ardından günün önemine dair konuşmalar, şiirler şarkılar söylenmektedir. Gün içerisinde yarışların, oyunların oynandığı tepreşte geleneksel yemekler de yapılmaktadır.

³⁷ Cemile Şahin, Geçmişten Günümüze Eskişehir’de Tatarlar, *İdeal Kültür Yayıncılık*, İstanbul, 2019, ss. 232.

³⁸ Kaynak Kişi 3, Kadın, 79 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 25.08.2019, Eskişehir.

³⁹ Kaynak Kişi 5, Kadın, 60 Yaş, Üniversite Mezunu, Emekli Teknisyen, 01.09.2019, Eskişehir.

⁴⁰ Kaynak Kişi 6, Kadın, 77 Yaş, İlk Okul Mezunu, Terzi, 01.09.2019, Eskişehir.

⁴¹ K.K. 1.

⁴² K.K. 1.

⁴³ Kaynak Kişi 7, Erkek, 73 Yaş, İlk Okul Mezunu, İşçi Emeklisi, 01.09.2019, Eskişehir.

⁴⁴ K.K. 11.

Günümüzde tepreş, Kırım ve Nogay Türklerinin çok olduğu Ankara, İstanbul, Eskişehir gibi illerde her yıl yapılmaya çalışılmaktadır.⁴⁵

Tepreş aynı zamanda Nogay Türklerinin kurduğu Arapkuyusu köyünde de kutlanılmıştır. Günümüzde bu âdet yaşatılmıyor sadece Hıdırellez kutlanıyor olsa da bundan 50-60 yıl öncesine kadar tepreş kutlanmıştır. Baharın gelişini temsil eden tepreş ile köy halkı kıra pikniğe çıkmıştır. Burada yemekler pişirilmiş, mevlit okunmuş, eğlenceler tertip edilmiştir. Günümüzde ise tepreş etkinliği Hıdrellez ve yağmur duası ile birleşmiş, baharın gelişi bu şekilde karşılanmaya başlanmıştır.⁴⁶

Saban bayramı anlamına gelen Saban Toy ise Nogay ve Kazan Türklerinin baharı karşılamak için kutladıkları bayramdır. Ekinlerin büyümeye başladığı, baharın başlangıcının yani bir nevi Nevruz bayramıdır. Saban Toy Nogay Türklerinde “Yavur/Cavur Yüzü” olarak da bilinmektedir. Nevruz’un yerine kutlanan bugünde piknik düzlenmiş, eğlenceler tertip edilmiştir.⁴⁷ Geleneksel güreş, at yarışı, kapalı gözle çömlek kırma gibi yarış ve oyunlar oynanmaktadır. Bu etkinliklerin yanı sıra geleneksel yemekler yapılıp bir arada yenilmekte, şarkılar ve şınlamalar söylenmektedir.⁴⁸ Böylece birlik ve beraberlik sağlanırken kültürün devamı da sağlanmakta, yeni nesillere aktarılmaktadır. Ancak günümüzde birkaç köy haricinde kutlanan bir gün olma özelliğini yitirmiştir.

Nogay Türklerinde düğünlere bakıldığında eskiden genelde perşembe gününde başlayıp pazar günü bittiği belirtilmiştir. Düğünlerde çalgının yanı sıra güreş, at yarışı gibi etkinlikler de yapılmıştır.⁴⁹ Düğünün ilk günü erkek evi kız evine “toysokum” adı verilen hayvanı göndermesi ile başlamış akabinde kız evinde kahve kavrulup ikramlar, yemekler hazırlanmış ve erkek evinin gönderdiği toysokum kesilerek pişirilip misafirlere ikramı ile devam etmiştir. Aynı zaman da o gün gelin kız ailesinin evinden amca/dayı evine gitmiş ve köyün genç kızları ile akşamları cıyın yaparak eğlence yapmışlardır. Düğünün ikinci günü erkek evi ve köyün genç erkekleri hazırladığı yemişleri kız evine şınlamalar eşliğinde getirmiş ve karşılığında dokuz parça farklı kumaştan yapılan “tokuz” adındaki bayrak kız tarafından alınmıştır. Burada çeşitli eğlenceler yapılmış, güreşte galip gelene tokuz hediye edilmiştir. Aynı gün kız tarafı ve köyün kızları aynı ziyareti erkek evine yapmış ve burada da kızlara “şember” (çember, başörtüsü) verilmiştir. Gün içinde toplanan yemişler akşam yapılan cıyınlarda yenilmiştir. Düğünün üçüncü günü kız ilk gün gittiği yakınının evinden gündelik kıyafetleriyle gelin çıkartılarak erkek evine götürülmüş, gelinlikli hâlini ilk damadın görmesine özen gösterilmiştir. Aynı gün yapılan eğlencelerde kopuz çalınıp “kadama” ya da “kanaki” oynanmış ve kına gecesinin ardından son gün “beteşar” adı verilen çeyiz görme günü yapılmıştır. Gelin alıcısı yapıldıktan sonra da “tütüngade” adı verilen para takma geleneği ile düğün son bulduğu belirtilmiştir.⁵⁰

Nogay Türklerinin bu düğün adetleri günümüzde devam etmemekte günümüz düğünlerinden farkı bulunmamaktadır. Ancak halâ devam ettirilen evlenmek için yedi göbek şartına dikkat edilmektedir. Yedi göbek şartına göre evlenecek kişilerin kendinden önceki yedi atasının ortak olmaması gerekmektedir. Böylece akraba evliliğinin önüne geçilmektedir.

Cenazelerde Nogay Türklerinin Türkiye'deki yerlilerin yaptığından farklı olarak cenaze evinin gelenler için kendi yemeğini hazırlamasıdır. Cenaze evine yakınların ve komşuların yemek götürme durumu tercih edilmemiş, cenazeye gelenlerin hepsi cenaze evinde ağırlanmış ve yemek yedirilmeye özen gösterilmiştir. Ancak bu durum köylere göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Ek olarak cenazelerin düğünlerden daha kalabalık olduğu aktarılmıştır.⁵¹ Cenaze evinin ilk bayram günü (Ramazan/Kurban Bayramı) köy ahalisi tarafından bayramın ilk günü mutlaka ziyaret

⁴⁵ C. Şahin, a.g.e., ss. 225-226.

⁴⁶ K.K.5.

⁴⁷ Kaynak Kişi 8, Kadın 72 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 01.09.2019, Eskişehir; Kaynak Kişi 13, Erkek, 55 Yaş, Orta Okul Mezunu, Şoför Emeklisi, 25.03.2023, Ankara.

⁴⁸ C. Şahin, a.g.e., ss. 227-228.

⁴⁹ C. Şahin, a.g.e., s. 231; K.K. 13.

⁵⁰ K.K. 1,2,4,6; Kaynak Kişi 14, Erkek, 79 Yaş, Lise Mezunu, Tekniker Emeklisi, 25.03.2023, Ankara.

⁵¹ K.K. 3,7,13,14.

edilmiştir.⁵² Toplumsal olarak birlik ve bütünlüğün sağlandığı, yardımlaşmanın, destek olmanın elzem görüldüğü bu durum eskiden olduğu hâliyle günümüzde de devam etmektedir.

Nogay Türklerinin çok daha eskilerde cenaze sahiplerinin evlerin çatısından sarkan saçaklara sopalarla vurarak ağladıklarını ve bu şekilde acılarını yaşadıkları rivayet edilmiştir.⁵³ Ancak bu durum diğer kaynaklarda yer almayıp bu olayın yaklaşık 100 yıl öncesine ait olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de yaşayan Nogay Türklerinin Türkiye’ye beraberlerinde getirdikleri yerli halktan farklı olarak yaptıkları kültürel özelliklerinin bir parçası da yemekleridir. Yapılan yemeklerin ortak noktası hamur işi ve et ağırlıklı olmasıdır. Bu durumun başlıca nedeni göçer kültürün etkisiyle sebze kültürünün oluşmamasıdır. Sebze ihtiyacının belli başlı ürünleri geçmemesi ve geçimin hayvancılık ile harmana dayanıyor oluşu mutfak kültürünü etkisi altına almıştır.

Bu yemeklerden en bilineni Çibörek/ Şırbörek açılan hamurun içine kıyma harcı koyulup yağda kızartılan bu yemek düğünlerde, mevlitlerde ve gelen misafirlere yapılan özel yemek niteliği taşımaktadır. Göbete adındaki yemek de Çibörek gibi özel gün yemeği niteliğindedir. Bunların haricinde inkal, kazan börek, kaşık börek, şaşpide, tabak börek, kıygaşa/lokum, kalakay adındaki yemekler hamur işi yemek özelliğindedir. Sorpa, anışke, toyga çorbası et suyuyla ve hamurla yapılan çorbalardır. Saraylı ve incir tatlısı, pişmaniye de bilinen tatlılarıdır.⁵⁴ Bu yemekler ve tatlılar günümüz Nogay Türkleri tarafından hâlâ yapılmakta ve tüketilmektedir. Günümüzde Eskişehir gibi iller de yemeklerin yapılıp satıldığı yerleri bulmak mümkündür. Anlaşıldığı üzere Nogay Türkleri medeniyetin getirdiği şeylere uyum sağlamış bunun yanında da devam ettirebildikleri kültürel öğelerini devam ettirmişlerdir.

SONUÇ

Nogaylar Altın Orda Devletinde bir boy olarak karşımıza çıksa da Kıpçak Türkü olmaları hasebiyle tarihleri Orta Asya Türk tarihi ile bir bütündür ve ayrı bir etnik kimlik değildir. Bu durum Nogayların yukarıda detaylıca bahsedilen tarihsel süreçleri içerisinde barındırdıkları kültürel kimlik özellikleri, devletler içerisindeki rolleri, yaşantı biçimleri ile göz önüne alındığında rahatlıkla ortaya çıkmaktadır. Nitekim Nogayların göçer yaşantı biçimi çok farklı coğrafyalara dağılmalarına, eski Türk tarihinde olduğu gibi yazılı ve kalıcı eserlerin üretiminin önüne geçmiştir. Bu durumlar da Nogayların tarih yazımında boşlukların oluşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Nogayların göçer yaşam tarzını bırakmamaları onları Türk devletleri içerisinde ayrı bir devlet kurma anlayışına itmemiş, mevcut devletlerin içerisinde özümstedikleri hayatı yaşamaya ve gerektiğinde o devletler için savaşma ile süregelmiştir.

Bozkır tarzı göçer yaşantı Nogay Türklerinin dağılmasına neden olurken aynı zamanda kültürlerini de muhafaza edebilmelerini sağlamıştır. Türk olup bir Türk devleti içinde kültürlerini unutmadan var olmayı sürdürmeleri bu sayede olmuş, bunun yanında buldukları yerlerdeki kültürlerden de beslenerek daha zengin ve uyumlu bir yaşam tarzı meydana getirmişlerdir. Bu durum Türkiye’ye göç ettikten yüz yılı aşkın süre sonrasında bile kültürel öğelerin bilinmesine, mümkün olduğunca yaşatılmaya çalışılmasına doğru şekil almıştır. Ancak diğer dönemlerden farklı olarak bozkır tipi göçer yaşantının devam ettirilmemesi ve köylerin eski önemini yitirmesi ile var olan kültürel özelliklerin kaybolduğu görülmektedir.

Türkiye’deki Nogay gençlerinin bahsedilen geleneksel faaliyetlerin çoğuna hâkim olmayışı kültürel özelliklerin kaybolmayla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Günümüzde geleneksel öğelerin yerine standart ve popüler olanın tercih edilmesiyle kültürel fabrikalaşma yaşanırken millî tarih ve şuur açısından geleneksel âdetlerin devam ettirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Fakat bu durumun ortak bir kültür ve kimliğin inşasını da beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür.

⁵² Kaynak Kişi 10, Erkek, 49 Yaş, Lise Mezunu, Esnaf, 12.09.2019, Eskişehir.

⁵³ K.K. 4.

⁵⁴ K.K. 2-6-8; Kaynak Kişi 9, Kadın, 75 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 25.03.2023, Ankara.

ETİK BEYAN

“Türkiye’deki Nogay Türkleri ve Kültürleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Alp, A. (2011). *Kazan Tatarları Arasında Milliyetçilik Akımı*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Alpargu, M. (2007). Nogaylar. *T.D.V.İ.A.* ss. 202-204.
- Asker, A. (2013). Nogay halkı: Siyasal bölünmüşlüğü'nün etnik bütünlük üzerindeki tahribatı. *T.D.D.* s. 243-254.
- Boz, E. (2010). Eskişehir ili Alpu ilçesi Aktepe (Rıfkıye Köyü) Nogay ağızı. *Uluslar Tatar Türkçesi Bilgi Şöleni*, Eskişehir.
- Demirtaş, M. (2011). Osmanlıya gelen Kırım ve Kafkasya göçmenlerinin sorunları. *Bilig*, 57, 17-44.
- Demiryürek, M. (2017). *Şeyh Şamil ve Kafkasya* (Edt. M. A. Bozkuş, H. Yazar). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Derin Paşaoğlu, D. (2009). *Nogaylar, Nogay göçleri ve Türkiye'deki iskânları* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Derin Paşaoğlu, D. (2011). 28957 No'lu İrade-İ Dahiliye'ye göre Nogay Muhacirleri üzerine değerlendirme. *Kültür Evreni*, 3(10), 35-59.
- Derin Paşaoğlu, D. (2016). 19. yüzyıl Nogay muhacirlerine ait nüfus defterleri. *History Studies*, 8, 111-135.
- Derin Paşaoğlu, D. (2016). Nogayların hanlık veya ulus olma sorunsalı. *TAD*, 35(60), 227-289.
- Ergönenç A. D. (2013). Nogay adı ve Nogayların kökeni üzerine. *T.D.D.* ss. 233-242.
- Ergönenç A. D. (2018). Nogay Türkleri ve Nogay Türkçesi üzerine. *ÇÜTAM*, 1, 17-35.
- İpek, N. (2002). 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı. *Türkler*, 13, 9-27.
- Kurat, A. N. (1972). *IV-XVIII. yüzyıllarda Karadeniz kuzeyindeki Türk kavim ve devletleri*. Ankara: TTK.
- Öksüz, H. (2000). İkili ilişkiler çerçevesinde balkan ülkelerinden Türkiye'ye göçler ve göç sonrası iskân meselesi (1923-1938). *Atatürk Dergisi*, 3(1), 169-188.
- Şahin, C. (2019). *Geçmişten Günümüze Eskişehir'de Tatarlar*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- Şahin, L. (2016). Kazan Tatarlarının etnik kökeni meselesi: Sovyet tarih yazıcılığının etkilerine dair bir değerlendirme. *Sovyet Tarih Yazımı ve Kazakistan Tarihinin Meseleleri*, İstanbul, ss. 189-204.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk tarihine giriş*. İstanbul: Enderun.

Sözlü Kaynaklar

- Kaynak Kişi 1, Kadın, 64 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 21.08.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 2, Erkek, 90 Yaş, İlk Okul Mezunu, Emekli Kasap, 21.08.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 3, Kadın, 79 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 25.08.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 4, Erkek, 55 Yaş, Üniversite Mezunu, Emekli Veteriner, 30.08.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 5, Kadın, 60 Yaş, Üniversite Mezunu, Emekli Teknisyen, 01.09.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 6, Kadın, 77 Yaş, İlk Okul Mezunu, Terzi, 01.09.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 7, Erkek, 73 Yaş, İlk Okul Mezunu, İşçi Emeklisi, 01.09.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 8, Kadın, 72 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 01.09.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 9, Kadın, 75 Yaş, İlk Okul Mezunu, Ev Hanımı, 25.03.2023, Ankara.
- Kaynak Kişi 10, Erkek, 49 Yaş, Lise Mezunu, Esnaf, 12.09.2019, Eskişehir.
- Kaynak Kişi 11, Erkek, 37 yaş, Üniversite Mezunu, Mühendis, 27. 03. 2023, Ankara.
- Kaynak Kişi 12, Erkek, 68 Yaş, İlk Okul Mezunu, Şoför Emeklisi, 25. 03. 2023, Ankara.
- Kaynak Kişi 13, Erkek, 55 Yaş, Orta Okul Mezunu, Şoför Emeklisi, 25.03.2023, Ankara
- Kaynak Kişi 14, Erkek, 79 Yaş, Lise Mezunu, Tekniker Emeklisi, 25.03.2023, Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

There are different opinions regarding the origin and meaning of the word “Nogai”. The real issue is not solely focusing on the name's definition, it is important to consider the period, culture,

and interpretation associated with it. It is known that the name “Nogai” was used as an upper tribal name by an influential and esteemed political figure. Different tribes were brought together under the umbrella term “Nogai”, each with their own unique moniker. However, due to the nomadic lifestyle typical of the steppe region, the Nogai people lived diverse lives and were referred to by various names depending on their tribe’s circumstances and dominance. The use of the Tatar name among the Nogai is also noteworthy, as it illustrates how the Tatar word has been used to describe different tribes and meanings throughout history. Given its broad and comprehensive usage, the term “Turk” was commonly favored instead.

The Nogais are a branch of the Kipchak Turks whose origin can be traced back to the first Golden Horde state. Within the Golden Horde, they embraced a nomadic lifestyle in the Deşt-i Kipchak region, spoke the Kipchak dialect, and played a key role in domestic and foreign affairs, with prominent Nogai lords holding significant political and military power. Even after the Golden Horde disintegrated, the influence of the Nogai Turks continued in the khanates that emerged from the collapse, including Kazan, Crimea, Astrakhan, and Sibir Khanates. However, the Russian occupation of these khanates led to internal conflicts and struggles, resulting in division and emigration among the Nogais.

The Nogais experienced their first major division after the invasion of the Kazan Khanate by Russia, resulting in their separation into Ulu Nogai and Kichi Nogai. While Kichi Nogai aligned with Crimean Khanate, Ulu Nogai continued to reside in the Idil region. The collapse of the khanates due to Russian advances, famine, and diseases led to the Nogais being divided again, resulting in their tribes becoming increasingly fragmented and weak. Some Nogais migrated to the Ottoman borders, while those who continued to exist in the Crimean Khanate migrated to the Balkans after its occupation by Russia, and later to Anatolia. Despite recognizing Russian dominance in the Caucasus region, they struggled for existence and rights. They faced difficulties and massacres, resulting in continued migration to Anatolia and other regions. The Nogai Turks continued to fight for their language, region, and freedom even after the establishment and collapse of the Soviet Union, and they continue to do so today. They are known to reside in various regions within the borders of Russia, as well as in Turkey, the Turkic states of Central Asia, and the Balkans. The Nogai Turks migrated to Turkey around 100–150 years ago and settled in various provinces, with the current governments attempting to monitor the resettlement process. Initially, they lived an introverted life and adhered to their cultural characteristics, languages, and traditions without much interaction with the locals. However, this situation began to change with the development of communication, transportation, and urbanization. As a result, it has become apparent that the younger generations lack a comprehensive understanding of their traditions and culture, despite their parents or grandparents having some knowledge or experience. Consequently, it is crucial to identify and document the cultural and traditional characteristics of the Nogai Turks in Turkey before they fade away completely.

The oral history study was conducted with the Nogais residing in the cities of Eskişehir and Ankara, where they are densely populated. The study revealed that the Nogais’ food culture and language are still present, but the younger generation lacks knowledge in this regard. Traditional dishes such as *şırbörek*, *inkal*, *kazan börek*, *kaşık börek*, *şaşpide*, *tabak börek*, *kıygaşa/lokum*, *kalakay*, *saraylı* dessert are still being made. The Nogais prefer to speak their Kipchak dialect in on to the next generation through oral means. However, traditional customs related to weddings, funerals, and national holidays are disappearing, and only a few people with a certain awareness are keeping them alive. Weddings, which previously lasted for 3–4 days with horse racing, wrestling, and kanaki game, are now following today’s customs. Saban Toy celebrations, one of the national holidays, are still held according to current conditions. Nonetheless, it is evident that almost every Nogai Turk interviewed has a strong sense of Nogai identity. To prevent the loss of their cultural heritage, it is necessary to document and preserve their traditional practices and customs.